

THE REALITY OF STUDYING THE SOCIO-DEMOGRAPHIC SITUATION IN KARAKALPAKSTAN

Nesibeli Zaretdinova

Associate Professor

Karakalpak State University named after Berdak

Nukus, Uzbekistan

E-mail: zaretdinovanesibeli@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: demography, social demography, population, statistics, fertility, life expectancy, population, socialization, relevance, marriage, divorce, forecasting.

Received: 09.07.24

Accepted: 11.07.24

Published: 13.07.24

Abstract: This article provides an understanding of demography and socio-demographic statistics. The population of the Republic of Karakalpakstan and the average life expectancy of the population are also shown. The article focuses mainly on the need to study socio-demographic processes in Karakalpakstan, especially in the current market economy, socio-demographic conditions of the population through sociological analysis. In the current period, the aggravation of the international demographic situation, the fact that the problem of land and space has become an inseparable structural part of the global issues of humanity affects the rapid development of demographic sciences. The main tasks of demography, the scientific essence of demographic forecasting processes of social demography are reflected in the article.

QORAQALPOG‘ISTONDAGI IJTIMOY-DEMOGRAFIK HOLATNI O‘RGANISH DOLZARBLIGI

Nesibeli Zaretdinova

dotsent

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Nukus, O‘zbekiston

E-mail: zaretdinovanesibeli@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: demografiya, ijtimoiy demografiya, aholi, statistika, tug‘ilish, demografiya haqida tushuncha va ijtimoiy-

o'rtacha umr ko'rish, xalq, ijtimoiylashuv, dolzarblik, nikox, ajralish, prognozlashtirish.

demografik statistik ma'lumotlarga berilgan. Qoraqalpog'iston Respublikasidagi aholi soni va aholining o'rtacha umr ko'rish ko'rsatkichi ham ko'rsatib o'tilgan. Maqolada asosan Qoraqalpog'istondagi ijtimoiy-demografik jarayonlarning o'rganish zarurati, ayniqsa hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida aholining ijtimoiy-demografik holatlarini sociologik tahlil qilib o'rganish haqida soz etilgan. Hozirgi davrda xalqaro demografik holatning keskinlanishi, orin va makon muammosining insoniyat global masalalarining ajiralmaydigan qismiga aylanganligi demografik fanlarning keskin rivojlanishiga ta'sir etmoqda. Demografiyaning asosiy vazifalari, ijtimoiy demografiyaning demografik prognozlash jarayonlarining ilmiy mohiyati maqolada o'z aksini topgan.

ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В КАРАКАЛПАКСТАНЕ

Несибели Заретдинова

Доцент

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха

Нукус, Узбекистан

E-mail: zaretdinovanesibeli@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: демография, социальная демография, население, статистика, рождаемость, продолжительность жизни, население, социализация, актуальность, брак, развод, прогнозирование.

Аннотация: Эта статья дает представление о демографии и социально-демографической статистике. Также показаны численность населения Республики Каракалпакстан и средняя продолжительность жизни населения. В статье основное внимание уделяется необходимости изучения социально-демографических процессов в Каракалпакстане, особенно в условиях современной рыночной экономики, социально-демографического состояния населения посредством социологического анализа. В современный период обострение международной демографической ситуации, то обстоятельство, что проблема земли и космоса стала неотъемлемой структурной частью глобальных проблем человечества, влияет на бурное развитие демографических наук. В статье отражены основные задачи демографии, научная сущность процессов демографического прогнозирования социальной демографии.

KIRISH

Hozirgi kunda millat va davlatning qanday paydo bo'lganligi, aholining turmush-tarzi barchani qiziqtirib kelmoqda. Bu yo'nalishlarni o'z ichiga qamrab oladigan ilm bu demografiya hisoblanadi. Demografiya aholi turmushini, yashash tarizini, millatning tarixini o'rganib statistik tahlillar orqali omma e'tiboriga taqdim qiladi. "Demografiyaning maqsadi muayyan hudud, mamlakat, dunyo aholisi va millatning takror barpo bo'lishi jarayoni va omillarini o'rganish, muammolarni belgilab, yechimlarni aniqlash va istiqbolini ko'rsatib berishdan iborat. Demografiyaning vazifalari: demografik jarayonlar (tug'ilish, o'lim, nikoh va ajralish, oilaning demografik xususiyatlari, aholining yoshi, jinsi va oilaviy tarkibi, demografik mayl) va ularning omillarini o'rganish; demografik bashorat (ma'lum hudud aholisining soni, yoshi-jinsiy tarkibi va demografik vaziyati istiqbolini ilmiy asoslangan holda oldindan aniqlash)larni ishlab chiqish; demografik siyosat (aholi siyosatining uzviy qismi bo'lib, uning asosiy maqsadi aholining miqdoriy o'sishini boshqarishdan iborat), aholi salomatligi, aholi migratsiyasi, oila va uning demografik taraqqiyoti, demografik prognozlashtirish bo'yicha chora tadbirlarini ishlab chiqish"

[1]

ASOSIY QISM

Demografik tadqiqot usuli — statistik, tarixiy taqqoslash, haritagrafik, sotsiologik, matematik va mantiqiy fikrlash hisoblanadi. Demografiyaning tahliliy metodi statistikadan farq qiladi: unda mavhum fikrlash usulidan keng foydalanish asosida aholi tarkibida kelgusida ro'y beradigan miqdor va sifat o'zgarishlari ham o'rganiladi. Shu jihatdan demografik statistika Demografiyaning bir qismidir. Inson kapitalini rivojlantirish va demografik holat bir - biri bilan uzviy bog'liq. Agar u yerning demografik sharoitiga keladigan xavf-xatarlar ortsa, u yerdagi odamlarning umr surish saviyasi va sifati qo'yiladi, bunday holatda inson kapitalining ham qanday qiyin ahvolga tushadiganligida oshkor etmasa ham tushunarli. Begonalashuv jarayonining keskinlashuvi bu bizning qadriyat va a'nanalarimizga o'z ta'sirini o'tkazishi mumkin. Demografiya jamiyatning shu javhalarini ham chuqur o'rganishi mumkin.

“Demografiya” nomini birinchi marta olim A.Giyyardi “Inson statistikasi unsurlari yoki solishtirma demografiya” nomli kitobida vijudga keldi. Muallif demografiyaga keng manoda - “inson narsasining tabiiy va ijtimoiy tarixi” yoki tor manoda - “aholi, uning umumiy harakati, fizik, fuqarolik, aqliy va odoblilik holatini matematik anglash” sifatida o'rgangan.

Hozirgi davrda xalqaro demografik holatning keskinlashuvi, joy va makon muammosining insoniyat global masalalarining ajiralmaydigan strukturik qismiga aylanganligi demografik fanlarning keskin rivojlanishiga ta'sir etmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi dunyo miqyosida demografik yorilishi, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlardagi demografik portlash,

urbanizatsiya va xalqaro migratsiya masalalari global jarayonning kuchayganligining dalili bo'lib hisoblanadi"[1]

Demografiya ilmi juda e'tibor talab qiladi ya'ni bu fanda sonli ko'rsatkichlar ish yuritadi. Shu boisdan bunda tadqiqotchi adashib ketishga yoki orin almashtirib xatolik yuz berishga yo'l qo'yishga haqqi yo'q. Chunki demografiya Statistika kabi aniq raqamlar va ko'rsatkichlar bilan hisoblanadi va xalq e'tiboriga qaratiladi. "Demografiyada asosiy kuzatuv birligi - inson hisoblanadi. Inson hayoti davomida uning fiziologik va psixologik xususiyatlari, ma'lumotlilik darajasi, oilaviy darajasi va kasb-kori, malakasi, ijtimoiy guruhi, yashash joyi va til bilish kabi imkoniyatlari o'zgarib boradi. Ana shu inson hayotida ro'y bergan o'zgarishlar yig'indisi umuman aholi hayotida ijtimoiy-iqtisodiy va demografik o'zgarishlarga olib keladi".[2]

Ijtimoiy demografiya sotsiologik bilimlar sohasi sifatida o'rganilmoqda. Ijtimoiy demografiya-bu sotsiologiya va demografiya chorrahasida shakllanadigan va demografik va ijtimoiy jarayonlarning o'zaro ta'sirini o'rganadigan ilmiy fan. Ijtimoiy demografiya demografiyaning o'zidan asosan tadqiqot jihati bilan farq qiladi: birinchisi aholining ko'payishini asosan butun aholi yoki uning katta guruhlari uchun makro darajada, ikkinchisi - asosan mikro darajada, tuzilishini hisobga olgan holda o'rganadi. Shunga ko'ra, ijtimoiy demografiya ijtimoiy me'yorlar, demografik munosabatlar, demografik xatti-harakatlar va uning omillarini o'rganishga qaratilgan. Bu ijtimoiy demografiyada qo'llaniladigan usullarning xususiyatlarini belgilaydi, ular orasida sotsiologik va ijtimoiy-psixologik tadqiqot usullari (intervyular, testlar va boshqalar) muhim o'rin tutadi.

Ijtimoiy demografiya-bu aholining ko'payish qonuniyatlarini o'rganadigan fan va undagi kuzatuv birligi shaxsdir. Hayoti davomida uning psixologik va fiziologik xususiyatlari asta-sekin o'zgaradi, oilaviy ahvoli, kasbi, malakasi, yashash joyi, ma'lumoti, ijtimoiy mavqei, tillarni bilishi ham o'zgarishi mumkin.

Shaxslarning ma'lum xususiyatlarining o'zgarishi bilan umuman aholining xususiyatlari ham o'zgaradi. Shunday qilib, vaqti-vaqti bilan shaxslarning o'ziga xos xususiyatlarini o'zgartirish aholi tarkibini ham, uning sonini ham o'zgartiradi. Aholi dinamik tushuncha bo'lib, uning harakat mexanizmini o'rganish uni tahlil qilish uchun qo'shimcha asoslarni: iqtisodiyot, siyosat, madaniyat, ma'naviy hayotni jalb qilishni talab qiladi. Demografiya tor ma'noda statistika, aholini hisoblash, keng ma'noda esa demografik hodisalarning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini, ularning sabablarini o'rganadigan ijtimoiy demografiyadir.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda demografik xususiyatlar bilan bog'liq iqtisodiy, huquqiy, sotsiologik, ijtimoiy-psixologik va boshqa omillarni ko'rib chiqish kuchli an'analarga ega. Xususan, 1960-yillarning oxiridan boshlab aholining turli qatlamlarining reproduktiv munosabatlari va ta'lim darajasi, daromadlari, yetnik xususiyatlari va boshqalar kabi omillarning

ta'sirini tavsiflovchi asarlar mavjud. ularda. Shu bilan birga, zamonaviy demograflar oilada sodir bo'layotgan jarayonlar va hodisalar haqidagi ma'lumotlardan tobora ko'proq foydalanmoqda va bu xususiyatlarni o'rganishga harakat qilmoqda. Deyarli bir vaqtning o'zida nikoh va oilaning sotsiologik tadqiqotlari rivojlana boshladi, ular keng ko'lamli muammolarni qamrab oladi - nikoh va oilaviy munosabatlarning nazariy jihatlaridan tortib, oilaning shakllanishi, faoliyati va parchalanishining individual jihatlarini yempirik tadqiq qilishgacha (masalan, oilaning reproduktiv funksiyasi va psixologik munosabatlarning ta'siri), iqtisodiy, huquqiy va boshqa ko'plab omillar. Bu 20-asrning oxirida ayniqsa dolzarb bo'lib qoldi. Ijtimoiy-demografik muammo demografik va sotsiologik fanlarning o'zaro ta'sirini yanada kuchaytirish masalasini ko'taradi, ushbu sohadagi ustuvor yo'nalishlar qatoriga yeng muhim ilmiy fan sifatida ijtimoiy demografiyaning nazariy masalalarini ishlab chiqishni qo'yadi.[3]

Ijtimoiy demografiya aholini tabiiy va ijtimoiy muhitda ko'rib chiqadi. Ijtimoiy demografiyaning fan sifatida ob'ekti aholi (inson populyatsiyasi) bo'lib, uni ko'paytirish jarayonida o'zini yangilaydi. Ijtimoiy demografiyaning predmeti aholining inson populyatsiyasi yoki ijtimoiy-tarixiy sharoitda rivojlanish jarayonida yangilanadigan ijtimoiy-biologik agregat sifatida ko'payish qonuniyatlaridir. Ijtimoiy demografiyaning asosiy vazifalarini quyidagicha ajratib ko'rsatamiz:

1. Aholini hisoblash va uning harakati faktlarini ro'yxatdan o'tkazishni ta'minlaydigan demostatik vazifa.
2. Demografik fanning metodologik asoslarini ishlab chiqish, kategorik apparatlarni aniqlash va takomillashtirish, aholining ko'payish qonuniyatlari va mexanizmlarini shakllantirish uchun mo'ljallangan nazariy vazifa.
3. Demografik prognozlash jarayonlarining ilmiy mohiyatini belgilaydigan prognostik vazifa.
4. Demografiyaning pragmatik (amaliy) vazifasi mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlarning ob'ektiv sharoitlariga mos keladigan haqiqiy demografik siyosat dasturlarini tanlashdan iborat.

Aholini har qanday hududda yashovchi odamlar to'plami sifatida ko'rib, V.M.Medkov ikki jihatga e'tibor qaratadi: atribut - miqdoriy (ya'ni aholi to'plami) va hududiy (aholning ma'lum bir hududi bilan bog'liq). [4] Yana bir haqiqatni ta'kidlash muhim: aholi-bu o'z-o'zini ko'paytiradigan odamlar to'plami. Shu munosabat bilan, demografiyani o'rganayotganda, muhim xususiyat-bu o'zini ko'paytirishning ajoyib qobiliyati, avlodlar o'zgarishi jarayoni orqali doimiy ravishda o'z-o'zini yangilash hisoblanadi.

V.M.Medkovning so'zlariga ko'ra, demografiyaning predmeti-bu avlodni boshqasiga almashtirish paytida uning soni va tuzilishini doimiy ravishda yangilash jarayoni sifatida aholining

ko'payishi, shuningdek uni tartibga soluvchi qonunlar Demografiyaning amaliy vazifalari orasida uchta yo'nalish ajralib turadi:

- 1) demografik jarayonlarning tendentsiyalari va omillarini o'rganish;
- 2) demografik prognozlarni ishlab chiqish;
- 3) demografik siyosat choralari ishlab chiqish.

Demografiya boshqa fanlar bilan faol aloqada bo'lmoqda. Bu o'zaro ta'sir, bir tomondan, demografiya sub'ekti sifatida aholining ko'payishi murakkab hodisa bo'lib, uning tabiati va dinamikasiga odamlar hayotining deyarli barcha jabhalari, butun majmui ta'sir qilishi bilan belgilanadi. Ijtimoiy munosabatlarga bu jarayonda odamlar kiradi, ularning hayotiy faoliyati, boshqa tomondan, aholining ko'payishi, demografik jarayonlar, demografik vaziyatdagi o'zgarishlarning tabiati va tendentsiyalari jamiyat hayotining boshqa barcha sohalariga ta'sir qiladi: iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va boshqalar.[5]

Ushbu ikki tomonlama munosabatlar demograflar va boshqa mutaxassis olimlarining o'zaro manfaatlari zonasini tashkil etadi, demografik hodisalarni tushuntirish uchun boshqa fanlar ma'lumotlaridan va aksincha, jamiyatning boshqa sohalaridagi hodisa va jarayonlarni tushuntirish uchun demografik ma'lumotlardan foydalanishni talab qiladi.

Statistika, iqtisodiy va ijtimoiy demografiya, etnografiya, mintaqashunoslik, siyosatshunoslik, sotsiologiya, iqtisodiy, tibbiy, yuridik fanlar - bu demografiya bilan yaqindan hamkorlik qiladigan fanlar hisoblanadi.

Demografiya o'z mavzusini o'rganishda turli usullardan foydalanadi, ular ko'pincha o'z tabiati bilan uch guruhga birlashtiriladi: iqtisodiy-statistik, matematik va sotsiologik. Birinchi guruhga kiruvchi muhim usul bu tizimli tahlil bo'lib, u murakkab va o'ta murakkab ob'ektlarni o'rganish va qurishda hamda maqsadli faoliyatning barcha sohalarida yuzaga keladigan turli muammolarni hal qilishda, ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik tizimlarni boshqarishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan ilmiy usullar va amaliy usullar to'plamidir.

Tizim tahlilining maqsadi ishlatilgan resurslarni olingan effekt bilan miqdoriy va sifat jihatidan taqqoslash nuqtai nazaridan harakatlarning turli xil variantlarini to'liq va har tomonlama tekshirish asosida yeng samarali, yeng yaxshi yechim variantini tanlashda aniq amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Aholi va uning o'zgarishini tahlil qilish boshlanadigan ko'rsatkich-bu aholining umumiy hajmini, ma'lum bir hududda ma'lum bir vaqtda yashovchi odamlar sonini tavsiflovchi mutlaq aholi soni. Aholining mutlaq hajmi bir lahzali ko'rsatkichdir, ya'ni bu vaqtning ma'lum bir nuqtasini anglatadi. U aholini ro'yxatga olish natijasida yoki tug'ilganlar, o'limlar soni, shuningdek migratsiya balansi (ya'ni, kelganlar soni va ma'lum bir hududdan ketishlar soni o'rtasidagi farq) haqidagi ma'lumotlarga asoslanib hisoblash yo'li bilan olinadi.

Xalq sonining qad ko'tarishi o'sish xarakteriga aloqador bo'ladi. Xalqning o'sishi (tabiiy harakati) deganimizda tug'ilish darajasi, o'lishi va tabiiy yuksalish jarayonlarining yig'indisi tushuniladi. Bularni barchasi inson avlodlarining uzluksiz yangilanishini va aralashib turishini ta'minlaydi. Xalqning tug'ilish darajasi asosan biologik jarayonlardan iborat. Biroq, odamlarning ijtimoiy-iqtisodiy turmush shart-sharoitlari, shu jumladan odamlarning jamiyatdagi va oiladagi o'zaro munosabatlari biologik jarayonlarga yeshuvchi ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi kunda Qoraqalpog'iston Respublikasidagi demografik holatni organish davomida Respublikaning doimiy aholisi soni 2024-yil 1-aprel holatiga 2 008,8 ming kishini tashkil etib, 2024-yil boshidan 6,1 ming kishiga ya'ni 0,3 % ga o'sganligi ma'lum bo'ldi. Jumladan, shahar aholisi soni 981,2 ming kishini (jami aholi sonidagi ulushi 48,8 %), qishloq aholisi soni 1 027,6 ming kishini (51,2 %) tashkil etdi. Aholi eng ko'p yashaydigan hudud Nukus shahri aholisi, eng kam yashaydigan hudud Bozatov hududi deb hisoblangan. Shu bilan bir qatorda aholining o'rtacha umr ko'rish yoshi ham aholining yoshiga nisbatan o'rganib chiqilgan. Bu ko'rsatkichda aholining o'rtacha umr ko'rish davomiyligi 72,9 yoshni tashkil etgan [6].

Tug'ilish darajasi. 2024-yilning yanvar-mart oylarida tug'ilganlar soni 9 483 kishini tashkil qildi va 2023-yilning shu davriga (9 777 kishi) nisbatan 294 kishiga yoki 3,0 foizga kamaydi. Tug'ilish koeffitsienti mos ravishda 19,0 promilleni tashkil qildi va 2023-yilning shu davriga (20,0 promille) nisbatan 1,0 promillega kamaydi. Demografiya ilmida xalqning yoshga nisbatan farqi, erkak kishilar va xotin-qizlar soni va shunga o'xshagan statistik ko'rsatkichlarni ham hisoblaydi.

Nukus shahri hokimligining ma'lum qilishicha 2022-yilning 1-iyul sharoiti bo'yicha shahardagi barqaror aholi soni 419,1 mingta odamni tashkil etdi va yil boshidan buyon 2,2 mingta odamga yoki 100, 7% ga ko'paydi. 2022-yilning yanvar-iyun oylarida migratsiya saldosı 237 insonni tashkil etgan. Nukus shahrida 2023-yil yanvar-iyun oylarida Nukus shahridagi tug'ilish darajasi, o'limchilik, ko'chib kelish va ko'chib ketish, nikohdan o'tish va ajralish va shu asnoda ushbu kabi ma'lumotlarni 2024-yilning ushbu davri bilan nisbiy ko'rishingiz mumkin. Tug'ilish darajasining kamayishi Respublikaning deyarli barcha hududlarida qayd etildi. Bu ko'rsatkichning yuqori darajasi Ellikqal'ada 24,0 dan 18,6 promillega, Bo'zatovda 17,3 dan 13,2 promillega, Nukus tumanida 25,0 dan 22,0 promillega va Mo'ynoqda 17,8 dan 15,7 promillega kamayishi kuzatilgan.

O'lim darajasi. 2024-yilning yanvar-mart oylarida o'lganlar soni 2 260 kishini tashkil qildi va 2023-yilning shu davriga (2 348 kishi) nisbatan 88 kishiga yoki 3,7 foizga kamaydi. Mos ravishda o'lim koeffitsienti 4,5 promilleni tashkil qildi (2023 yilning yanvar-mart oylarida 4,8 promille). O'lim ko'rsatkichlarining yuqori darajasi Taxtako'pirda (13,5 dan 5,2 promillega), Nukus tumanida (6,5 dan 3,8 promillega), Qorao'zakda (7,8 dan 5,3 promillega) va Chimboyda (7,1 dan 5,8 promillega) kamayishi kuzatilgan.

Nikoh. 2024-yilning yanvar-mart oylarida FHDYo organlari tomonidan 3,8 ming nikoh qayd etildi, mos ravishda 1000 aholiga nisbatan nikoh tuzish koeffitsienti 7,6 promilleni tashkil etdi. **Nikohdan ajralishlar.** 2024-yilning yanvar-mart oylarida FHDYo organlari tomonidan 0,5 mingta nikohdan ajralishlar qayd etilgan bo'lib, mos ravishda 1000 aholiga nisbatan nikohdan ajralish koeffitsienti 0,9 promilleni tashkil etdi.

Nikohlar va ajralishlar. 2024-yilning yanvar-mart oylari FHDYo organlarida 3 790 ta nikohlar va 462 ta ajralishlar ro'yxatga olingan. Ming aholiga nisbatan 7,6 ta nikoh (2023-yilning tegishli davrida 7,5 ta) va 0,9 ta ajralishlar (2023-yilning tegishli davrida 1,2 ta) to'g'ri kelgan.

Migratsiya (Ichki va tashqi). Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra 2024-yilning yanvar-mart oylarida Respublika bo'yicha ko'chib kelganlar soni 2 565 kishini, shu davr mobaynida ko'chib ketganlar soni esa 3 682 kishini tashkil qilgan. 2024-yilning yanvar-mart oylarida migratsiya qoldig'i minus 1 117 kishiga (2023-yilning shu davrida minus 1 935 kishi) teng bo'ldi. Eng katta minus qoldiqlar Chimboy (minus 201), Taxiatosh (minus 129) va Amudaryo (minus 121) tumanlarida kuzatilgan.[7]

Aslida demografiya, demografik tahlil bizning hayotimizning bir javhasidan orin olgan. Sababi bizning hayotimizda bo'lgan o'zgarishlardan tortib qarorlarimizga qadar barchasi demografik tahlil hisoblanadi. Masalan siz uy ro'zgoringiz uchun qandaydir narsa xarid qilmoqshi bo'lsangiz uni hisoblaysiz va u haqida moliyaviy tarafdin fikr yuritasiz. Haftalarga, oylarga taqsimlaysiz. Bu hisob-kitobning o'zi inson hayotida yuz beradigan demografiya hisoblanadi. Shu sababli biz hayotimizda demografiyadan alohida ajralib keta olmaymiz.

Harbir davlatning rivojida, ijtimoiy va iqtisodiy rivojida uning demografik sharoiti muhim omil. O'z navbatida demografik holat aholi sonining yuksalib borishi, tug'ilish, o'lim, nikoh va ajralish kabi demografik hollarda tasvirlanadi. Ushbu vaziyatlar o'z-aro bir-biri bilan zich bog'langan holda xalqning ko'payib yoki kamayib borishini ta'minlaydi.

XULOSA

Aholi jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi va istemolchisi bo'lib, oddiy qilib aytganda xalqning o'zlarda ishlab chiqaradi va sotib oladi. Jamiyatda ishlab chiqarishni rivojlantirish, jamiyat o'zining bor bo'lganligida aholiga aloqador. Demak, xalqning ko'payib borishi yoki aksincha kamayib ketishi jamiyat kelajagida ma'lum muammolarni keltirib chiqaradi.

Ushbu muammolarning oldini olish, aholining normal holatda yuksalib borishiga erishish uchun demografik holatni ilmiy tadqiq qilib o'rganib borish zarur. Ammo uning o'ziga xos tomonlari bor. Sababi, dunyo davlatlarida xalqning qad ko'tarishida, ulardagi iqtisodiy imkoniyatlari, ijtimoiy holati mushtarak emas. Izlanishlarga qaraganda O'zbekistonning demografik sharoitiga tegishli statistik ma'lumotlar XIX-asrning ikkinchi yarmidan boshlab paydo bo'lgan ekan. Ushbu malumotlarga qaraganda O'zbekstanda aholi soni XX-asr boshida asta-sekin

ko'payib kelgan [8]. Masalan, XX-asr boshidan bugungi kunga qadar Yer sharining aholisi 3,2 marta ko'paygan bo'lsa, O'zbekistonning aholisi 5,5 barobarga ko'paygan. Biroq xalqning ko'payish sur'ati har hil tarixiy davrlarda har hil bo'lgan. Aholi sonining ko'payishiga har bir davrning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish xususiyatlari, oilaning jamiyatda va mamlakat siyosatida tutgan o'rni, qadriyatlari va urf-odatlarini ta'sir etgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi aholisi to'g'risidagi aniq ma'lumotlarni yig'ish, yig'ilgan ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilib o'rganish, aholining rivojlanish nazariyasini ishlab chiqish, demografik jarayonlar (tug'ilish, o'lim, nikoh va ajralish, migratsiya jarayoni) qonuniyatlarini nazariy asoslash va baholash, aynan shu mintaqadagi demografik siyosat va demografik prognozlashtirishning nazariy asoslarini ishlab chiqish hozirgi ijtimoiy demografiya sohasining oldida turgan vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Entoni Giddens "Sotsiologiya" T.2002. 432-b
2. <https://demografiya.uz/demografik-category/qoraqalpogiston-respublikasi/>
3. M.R.Bo'rieva, Z.N.Tojjeva, S.S.Zokirov. "Aholi geografiyasi va demografiya asoslari" T.2011. 15-b.
4. Medkov V. M. demografiya. M.: Infra-M, 2007. -- p.122.
5. Smirnova I.V. Demografiya. Kaluga, 2004. - p.55
6. <https://demografiya.uz/demografik-category/qoraqalpogiston-respublikasi/>
7. Qoraqalpog'iston Respublikasi Statistik Axborotnomasi. 2024-yil yanvar-mart
8. Zaretdinova Nesibeli Kurbanbaevna. "Qaraqalpaqstan shárayatinda socialliq demografiyani úyreniw zárúrligi" TJSS Thematics Journal of Social Sciences 32-35-b